

معماران چیره دست: تأثیرات معماری ساسانیان بسیار فراتر از مرزهایشان بود

نسخه انگلیسی

مقاله پیش روی به وسیله نیل راستانی نوشته شده و ابتدا در ۲۵ جولای ۲۰۱۰ در Iranian.com به نمایش در آمد. نیل راستانی در

نوشتار خود در وب سایت Iranian.com می نویسد:

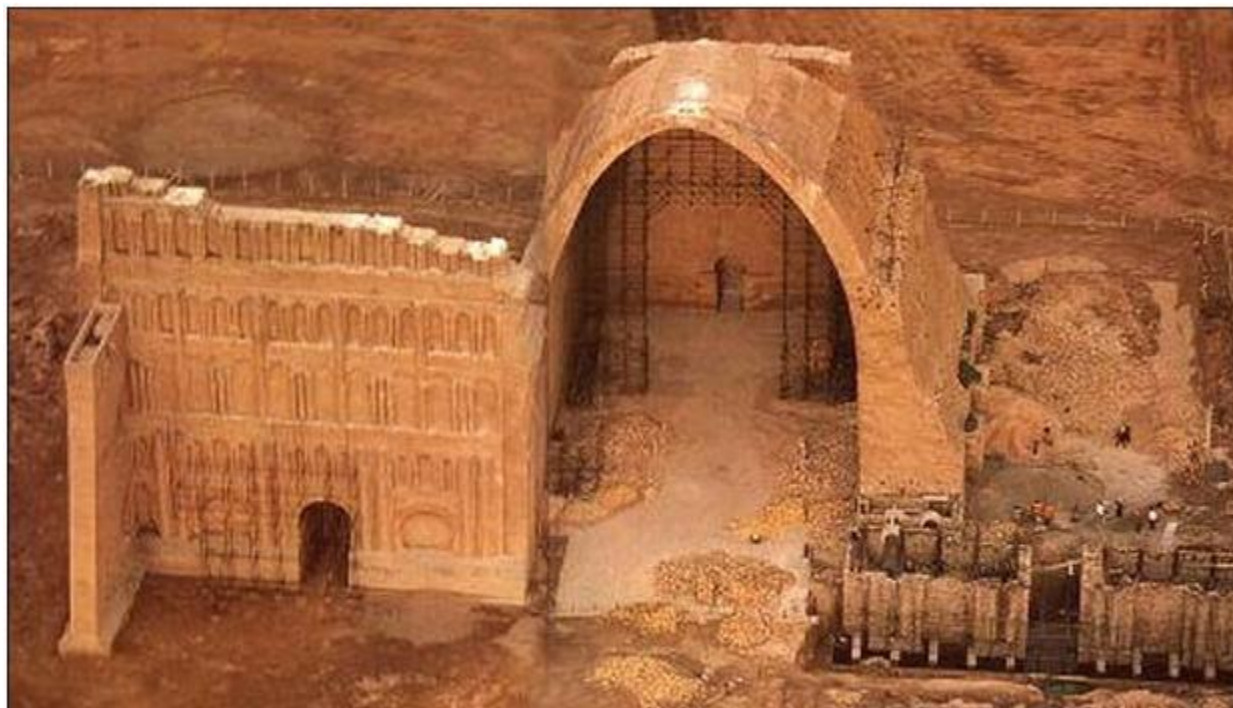
از دکتر تورج دریایی و دکتر کاوه فرخ برای پژوهشهایشان در زمینه امپراتوری های هخامنشیان و ساسانیان و تالیف کتبی که مبنای این مقاله من قرار گرفتند بسیار سپاسگزارم.

دکتر تورج دریایی استاد هوارد سی باسکرویل در تاریخ ایران و جوامع پارسی زبان در دانشگاه کالیفرنیا، ارواین. تخصص او در زمینه های دوران ساسانیان، تاریخ، زبان و ادبیات باستان است. او همچنین مدیر یک وبسایت است که منبعی عالی در مورد ساسانیان به شمار می رود با نام *Sasanika: The Culture and History of The Sassanians*

لطفا توجه بفرمایید که نسخه پیش رو با آنچه در Iranian.com آمده قدری تفاوت دارد چرا که تصاویری که کاوه فرخ در کلاس های درس خود، University of British Columbia's Continuing Studies Division و Stanford University's WAIS 2006 Critical World Problems Conference Presentations (۳۰ و ۳۱ جولای ۲۰۰۶)، از آن استفاده کرد به آن اضافه شده است. در ضمن ویدئویی که در متن مقاله آمده، از تری جونز است و در نسخه Iranian.com هم آمده بود.

امپراتوری شکوهمند هخامنشیان از سال ۵۵۰ تا ۳۳۰ قبل از میلاد که اسکندر کبیر پادشاهی ایران را تسخیر کرده و پایتخت آن را نابود کرد بر تمام خاورمیانه مسلط بود. ساسانیان که از نسل امپراتوری هخامنشیان بودند آرزو داشتند که شکوه گذشته هخامنشیان را در تمام زمینه ها باز بیابند. یکی از این زمینه ها طراحی سازه ها بود. پیروزی یونانیان بر ایران گسترش هنر هلنی (یونانی) را به غرب آسیا را در پی داشت، اما اگر چه شرق ظاهر آن را پذیرفت ولی در حقیقت هیچ وقت از روح آن تقلید نکرد.

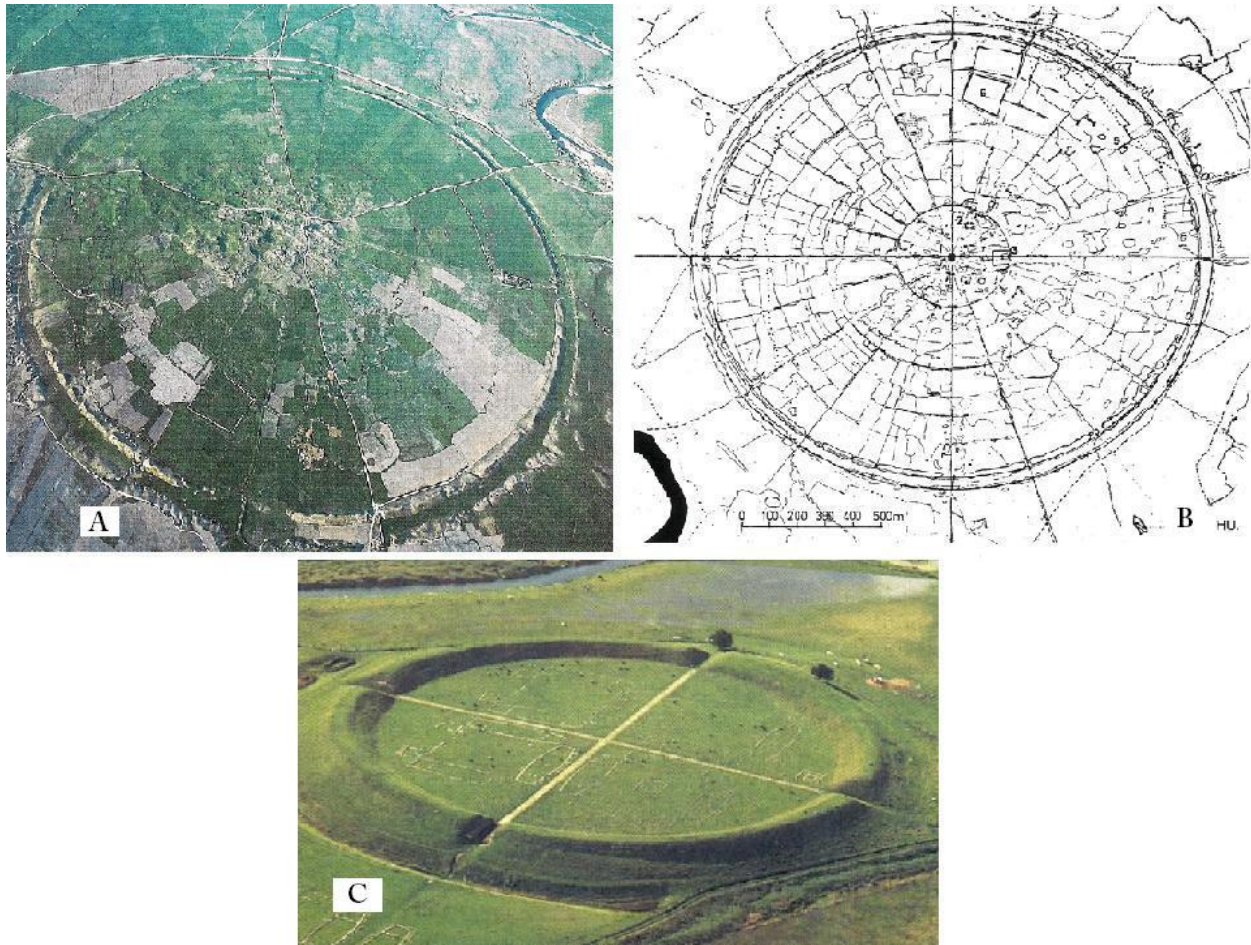

بقایای طاق کسری (کاخ تیسفون)، پایتخت امپراتوری ساسانیان (۶۵۱-۲۲۴ بعد از میلاد). تصویر و توضیح آن از کلاس های درس کاوه فرخ در [University of British Columbia's Continuing Studies Division](#) است که در [Stanford University's WAIS 2006 Critical World Problems Conference Presentations](#) (۳۰ و ۳۱ جولای ۲۰۰۶) نیز از آن استفاده کرد.

در دوران پارتیان (اشکانیان) (۲۵۰ قبل از میلاد تا ۲۲۴ بعد از میلاد) هنر هلنی به صورتی آزادانه توسط مردم خاورمیانه تفسیر شد و در سراسر دوران ساسانیان، یک فرایند پیوسته ای در واکنش به آن وجود داشت. هنر ساسانیان روش ها و سنن بومی ایرانی را احیا کرد که در دوران اسلامی گستره آن به سواحل دریای مدیترانه رسید.

ما در قصرهای شاهان ساسانی با ایده های معماری زنده ای روبرو هستیم که مثال های عالی آن را در *فیروزآباد* و *بیشاپور* استان کنونی فارس می بینیم. همه قصرها دارای *ایوان* های طاق گهواره ای هستند که در دوره اشکانیان مرسوم شدند و تا آن دوران در پایتخت سلطنتی تیسفون، تناسب و کمال بالایی رسیدند. این ساختمان های مجلل، معماران قرون بعد را شیفته خود کرد و همواره به عنوان یکی از مهمترین قطعات معماری ایرانی شناخته می شدند. خیلی از این قصرها به عنوان مثال *فیروزآباد* یک تالار بار داخلی دارند که گنبدی بر فراز آن قرار گرفته است. ایرانیان دشواری ساخت گنبدی مدور بر فراز یک ساختمان چهار گوش را با روش *سکنج* یا *فیلگوش/squinch* برطرف کردند. این یک سازه به شکل قوس است که در سراسر هر گوشه چهارگوش ساخته می شود و به این ترتیب آن را به هشت گوشه ای تبدیل می کند که قرار دادن گنبد بر آن آسان می شود.

سنگ نگاره های روی دیوارهای تاق بستان و نقش رستم ، نشان می دهد که ساسانیان از هخامنشیان تاثیر عمیقی پذیرفتند. این نگارگری های غول پیکر و معماگون شاهان و نجیب زادگان امپراتوری ساسانیان را به تصویر می کشد. در طول "ادوار تاریک" (سده های آغازین قرون وسطی) خسرو پرویز دوم (قدرت: ۶۲۸-۵۹۰ میلادی) امپراتوری ساسانیان را تا آناتولی و حتی جنوب مصر گسترش داد. این موفقیت های برجسته نظامی ثروت کافی برای نگارگری های فراوان از شاه بر روی سنگ را در اختیار وی قرار داد. یکی از گیراترین سنگ نگاری های *تاق بستان* در داخل بزرگترین غار یا *ایوان* ، او را در سوار بر اسب محبوبش شبدیز نشان می دهد. هم سوارکار و هم اسب، زره کامل نظامی بر تن دارند. در تاق سنگ نگاره دو ستون از الگوهای ظریفی به چشم می خورند که نشان دهنده درخت حیات یا درخت مقدس هستند. بالای تاق و روبروی هم تصاویر دو فرشته دیهیم دار دیده می شوند. در نزدیکی لایه برونی تاق، حاشیه ای دنداندار از نگارگری الگوی گل به چشم می خورد. این الگو، را در لباس های رسمی شاهان ساسانی نیز می توان یافت. پهنای قاب سنگ نگاره اسب سوار در سال ۲۰۰۷ ، ۴/۲۵ متر و بلندای آن ۷/۴۵ متر تخمین زده شد. سنگ نگاره ها و سنگ نبشته های دیگر در *تاق بستان* شامل جشن تاجگذاری شاپور سوم و تاجگذار اردشیر اول (بابکان) ساسانی می شود.

سیستم دیوار دفاعی اشکانی - ساسانی برای تصویر بزرگتر روی آن کلیک کنید | (A) قلعه نظامی - قصر اردشیر اول (بابکان) در فیروزآباد در سال ۲۲۴ میلادی. (B) طرحی از قصر اردشیر اول در فیروزآباد (C) قلعه وایکینگ ها در ترلبرگ دانمارک که سه قرن بعد از سقوط ساسانیان در سال ۹۸۱ میلادی احداث شد. تصویر و توضیح آن از کلاس های درس کاوه فرخ در [Stanford University's WAIS](#) است که در [University of British Columbia's Continuing Studies Division](#) [2006 Critical World Problems Conference Presentations](#) (۳۰ و ۳۱ جولای ۲۰۰۶) نیز از آن استفاده کرد.

شگفت انگیزترین و جالب توجه ترین بخش از معماری ساسانیان بنای مشهور تیسفون، تاق کسری (به معنی ایوان خسرو) است که در دوران طلایی ساسانیان و پادشاهی انوشیروان عادل (خسرو اول) پس از پیروزی بر امپراتوری بیزانس (روم شرقی) در ۵۴۰ میلادی بنا شد. تالار گنبدی شکل ایوان به جانب نمای خارجی باز می شود و بلند، پهنا و دارازایش به ترتیب حدود ۳۷ متر، ۲۶ متر و ۵۰ متر بود.

این تاق برای مدتی طولانی بزرگترین گنبدی بود که بشر تا آن موقع ساخته بود، مسافر فرانسوی پاسکال کاسته می نویسد "رومی ها هیچ بنایی شبیه به آن نداشتند!"

این تاق بخشی از مجموعه کاخ امپراتوری بود. اتاق تخت شاهی که گمان می رود در زیر یا پشت گنبد بود ۳۰ متر بلندا داشت و مساحتی به اندازه ۲۴ متر پهنا در ۴۸ متر درازا را می پوشاند. کلفتی بالای گنبد یک متر بود اما کلفتی پی به ۷ متر هم می رسید. برای اینکه بتوان ساخت چنین بنایی را ممکن ساخت از فنون گوناگونی استفاده شده است. خشت ها را حدود ۱۸ درجه نسبت به تراز عمودی می خواباندند تا به طور نسبی با دیوار پشتی تقویت شوند. همچنین از سیمان هایی بهره می بردند که به سرعت خشک می شدند و این امکان را به وجود می آوردند که خشت های نو به وسیله خشت های قدیمی تر حمایت شوند.

در ۶۴۰ میلادی، اعراب به امپراتوری ساسانیان حمله کرده و کاخ سلطنتی تیسفون را سوزاندند، تاق را غارت کرده و از آن موقتا به عنوان مسجد استفاده کردند، تا اینکه کمی بعد آن شهر را ترک کردند. در سراسر ایران، بیشتر قصرها غارت شدند و بخش زیادی از فرهنگ و هنر ایران نیز همراه با آن گم شد. امپراتوری ساسانیان در سال ۶۵۱ میلادی بعد از اینکه آخرین پادشاه آن یزدگرد سوم کشته شد به انتها رسید.

میراث و اعتبار

تاثیر معماری ساسانیان بسیار فراتر از مرزهایشان رفت و اثرات مشخصی در معماری بیزانسی و به خصوص اسلامی داشت. به عنوان مثال معماری مکان هایی در بغداد از نمونه هایی مثل فیروزآباد ایران گرفته شده بود. در حقیقت، اکنون می دانیم که دو معماری که به استخدام/المنصور درآمدند تا نقشه شهر را بریزند یکی نوبخت، یک ایرانی زردشتی سابق و دیگری ماشالله یک یهودی سابق خراسان ایران بودند. گنبد های اسلامی قرون وسطی نیز بر پایه گنبد های ساسانیان ساخته شدند. از بهترین نمونه ها، گنبد محراب/ *Dome of Mihrab* تونس و قبه الصخره در بیت المقدس (اورشلیم) هستند که هم از ساسانیان و هم از بیزانسی ها تاثیر گرفته اند.

ویدئوی "بربرهای باهوش" از تری جونز

در بامیان بلخ (افغانستان امروزی) آثار باستانی وجود دارد که تاثیر عظیم هنر و معماری ایرانیان (به خصوص دوره ساسانیان) از قرن چهارم تا قرن هشتم را نشان می دهد. بنا به کاوش های باستان شناسی بسیار محتمل است که شاهان ساسانی دستور ساخت یا بازسازی بخشی از مجسمه های بودا را داده باشند^۱.

هندوستان نیز به ویژه پس از ورود جمعیت ایرانی (پارسیان) در حدود ۶۶۰ میلادی بسیار از ایران تاثیر پذیرفت. هندی ها نیز به تقلید از سنت سنگ نگاری نقش رستم و تاق بستان مجسمه های عظیمی از خود در دل کوهها و صخره ها حک کردند. یک نمونه دیوارنما های غار آجانتا است که یک پادشاه هندو را در لباس های ساسانیان نشان می دهد. تاق های دور نگاره ها نیز برخی تاثیرات ایرانیان را نشان می دهند. ساسانیان تاثیرات انکارناپذیری بر معماری مدرن ایرانیان نیز داشت. یک نمونه، برج آزادی در تهران (قبلا موسوم به شهید) است که معمار حسین امانت تلفیقی از عناصر معماری ساسانی و اسلامی را برای طراحی آن به کار برد. همچنین در گذرگاه تاق دار آن، از طرح تاق تیسفون الهام گرفته شده است. همینطور، ورودی موزه ایران باستان در تهران (طراحی شده به وسیله آندره گدارد) بر اساس گنبد های ساسانی و به طور مشخص تاق کسری بنا شد.

---

^۱ متأسفانه در سال ۲۰۰۱ دو سنگ نگاره معروف بودا در شهر بامیان به وسیله طالبان نابود شدند اما یک تیم باستان شناسی افغانستانی هفت سال پس از آن، در حوالی همان منطقه بودای سومی را پیدا کردند. این بودا در حال تکیه و به درازای ۱۹ متر است. بنا به متون چینی یک مجسمه بودای خوابیده به طول شگفت انگیز ۳۰۰ متری در آن منطقه باید باشد. تیم باستان شناسی در تلاش است که این اثر باستانی غول پیکر را بیابد.

این روایت را با نقل قولی از خلیفه های عباسی (قدرت: ۷۵۰ تا ۱۲۵۸ میلادی) به پایان می بریم – "ایرانیان برای هزار سال حکمرانی کردند و به ما اعراب حتی به اندازه یک روز هم نیاز نداشتند. ما یک یا دو قرن است که بر آن ها حکم می رانیم اما بدون آنها حتی یک ساعت هم نمی توانیم کاری از پیش ببریم."

منابع

Daryaei, Touraj (2009). [Sasanian Persia: The Rise and Fall of an Empire](#). I.B. Taurus.

Farrokh, Kaveh (2008). [Shadows in the Desert: Ancient Persia at War](#). Osprey Publishing.

Pīrniyā, Muammah Karīm (2005). [Sabk Shināsī-i mimārī-i Īrānī \(Study of styles in Iranian architecture\)](#). Tehran: Surush-i Dānish.

Rawlinson, George (1885). [The Seven Great Monarchies of the Ancient Eastern World: The Seventh Monarchy: History of the Sassanian or New Persian Empire](#). John B. Alden.

Uphan Pope, Arthur (1982). [Introducing Persian Architecture](#). Tuttle Publications.